

Systemy zarządzania BHP w przedsiębiorstwach

B. Kalandyk^{a*}, R. Zapala^a, M. Maj^b

^a Katedra Inżynierii Stopów i Kompozytów Odlewanych, ^b Katedra Inżynierii Procesów Odlewniczych,
Wydział Odlewnictwa AGH, ul. Reymonta 23, 30-059 Kraków, Polska

*Kontakt korespondencyjny: e-mail: bk@agh.edu.pl

Streszczenie

Coraz częściej w firmach i koncernach bezpieczeństwo oznacza więcej niż ograniczenie się do oceny ryzyka i analizy wypadków. Działalność w obszarze BHP powinna stanowić integralną część zarządzania przedsiębiorstwem. Zgodnie z dyrektywą ramową nr 89/391/EEC kraje UE są zobligowane do wdrażania norm związanych z BHP. Najczęściej stosowanym i uznawanym standardem dotyczącym systemów zarządzania BHP, nadającym się do każdego przedsiębiorstwa, jest międzynarodowy system zarządzania OHSAS 18001, a w kraju PN-N-18001.

Słowa kluczowe: Zarządzanie BHP; PN-N 18001; OHSAS 18001.

1. Wprowadzenie

W ostatnich latach obserwuje się dążenie firm do wprowadzenia Zintegrowanego Systemu Zarządzania, składającego się z mogących samodzielnie funkcjonować podsystemów:

- Systemu Zarządzania Jakością wg PN-EN ISO 9001,
- Systemu Zarządzania Środowiskowego wg PN-EN ISO 14001,
- Systemu Zarządzania Bezpieczeństwem i Higieną Pracy wg OHSAS 18001 lub PN-N 18001.

Obok tych podstawowych systemów istnieją bardziej szczegółowe np. ISO 17025 - System Zarządzania Jakością w Laboratoriach, ISO 27001- System Zarządzania Bezpieczeństwem Informacji oraz ISO/TS-16949 – System Zarządzania Jakością w Przemśle Motoryzacyjnym.

Systemy zarządzania BHP to wszystkie środki, działania prawne, techniczne i organizacyjne, które mają na celu ochronę człowieka w procesie jego pracy, przed zagrożeniami wynikającymi z materialnego środowiska pracy jak również przed chorobami zawodowymi i wypadkami przy pracy [1]. System zarządza-

nia BHP jest jedynym znanym narzędziem pozwalającym na skuteczne zarządzanie poziomem bezpieczeństwa pracy [2].

Systemy zarządzania BHP stanowią podstawę do minimalizacji ryzyka, wdrażania stosownej polityki umożliwiającej zarządzanie firmą i utrzymanie zgodności z przepisami prawnymi (Kodeks Pracy, Rozporządzenia właściwych Ministrów).

W celu określenia wspólnych zasad dotyczących poprawy bezpieczeństwa i higieny pracy, kraje członkowskie UE wprowadziły dyrektywę ramową nr 89/391/EEC *on the introduction of measures to entourage improvements in the safety and health of workers at work* [3]. Zobowiązuje ona członków Wspólnoty do uwzględnienia wymagań dyrektywy we własnych przepisach prawa oraz do ich kontroli i nadzorowania, a pracodawców do:

- opracowania strategii zarządzania BHP w firmie,
- prowadzenia spójnej i całościowej polityki zapobiegawczej obejmującej technikę, organizację, warunki pracy, stosunki społeczne i wpływ czynników związanych ze środowiskiem pracy,
- przyjmowania odpowiedzialności za zdrowie i bezpieczeństwo swoich pracowników,

- d) przeprowadzenia eliminacji ryzyka i oceny ryzyka, które nie może być wyeliminowane,
- e) dostosowania pracy do pojedynczego człowieka,
- f) właściwego instruowania i szkolenia pracowników,
- g) zastępowanie materiałów niebezpiecznych, bardziej bezpiecznymi.

Certyfikowany system zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy potwierdza:

- zaangażowanie kierownictwa w ograniczenie ryzyka związanego z bezpieczeństwem i higieną środowiska pracy w odniesieniu do pracowników, klientów i osób postronnych.
- zaangażowania kierownictwa firmy w kwestie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia pracowników,
- pozytywny wizerunek firmy na rynku, jej konkurencyjność, podnosi zaufanie klientów oraz firm ubezpieczeniowych i państwowych organów kontroli.

Efektywnie działający system zarządzania bezpieczeństwem powinien służyć przede wszystkim:

- właścicielowi firmy (BHP jako inwestycja w firmę),
- pracownikom (lepsze warunki pracy),
- społeczeństwu,
- klientowi (lepszy produkt).

2. Podstawowe systemy zarządzania BHP

Większość systemów zarządzania jest zgodna z opracowaną w 1992 roku koncepcją E. Deminga (cykl poprawy – PDCA, z ang. plan, do, check, act). Cykl Deminga zakłada chronologicznie uporządkowane działania, które są typowe dla układu sterowania ze sprzężeniem zwrotnym. Przyjęcie takiej koncepcji działań w obszarze BHP pozwala na ciągłe doskonalenie funkcjonującego systemu w przedsiębiorstwie (rys. 1). Poza tym takie działania wpasowują się w strukturę dokumentów innych systemów zarządzania. Tym samym działania takie sprzyjają wdrażaniu zintegrowanych systemów zarządzania (jakością, bezpieczeństwem i środowiskiem).

System zarządzania bezpieczeństwem pracy musi zawsze spełniać wszystkie wymagania prawne dotyczące BHP (obowiązujące w danym kraju), ale jest to konieczne minimum. Efektywny system zarządzania BHP powinien zawierać działania wybiegające ponad obowiązujące przepisy, wtedy jest on skuteczny. Celem nowoczesnego systemu zarządzania BHP jest zapobieganie stratom przedsiębiorstwa przez efektywny system prewencji wypadkowej. Tak rozumiany i zdefiniowany cel systemu zarządzania BHP wymaga współdziałania wielu jednostek organizacyjnych i specjalistów z danego przedsiębiorstwa.

Skuteczny system zarządzania powinien zawierać takie elementy jak:

- a) odpowiednią politykę BHP dla danej firmy,
- b) identyfikację rodzajów ryzyka i ich ocenę,
- c) cele, zadania i program zapewniający ciągłe doskonalenie (szkolenia, odpowiedzialność),

- d) działania kierownictwa w dziedzinie BHP (świadomość, odpowiedzialność i kompetencja),
- e) monitorowanie funkcjonowania systemu BHP (kontrola poszczególnych elementów systemu), pomiar i poprawa wydajności,
- f) plan przeglądów, oceny i doskonalenia systemu oraz działania na wypadek awarii.

Powodzenie każdego systemu zarządzania BHP w dużej mierze zależy od zaangażowania, współpracy pracodawcy, kadry kierowniczej i pracowników oraz od ich wzajemnego komunikowania się. Jest to wspólny interes pracodawcy i pracownika. Należy jednak pamiętać, że nawet najlepszy system nigdy nie zapewni stuprocentowego bezpieczeństwa, ponieważ nie można wykluczyć, że nie zostaną popełnione błędy wynikające z zaniedbań, przeoczeń lub wprowadzania nowinek technicznych. Stąd też troska o ciągłe doskonalenie wprowadzonego i funkcjonującego systemu.

OHSAS 18001

Najczęściej stosowanym i uznawalnym standardem dotyczącym systemów zarządzania BHP, mającym zastosowanie do każdego przedsiębiorstwa (firmy) i każdej branży jest międzynarodowy system zarządzania OHSAS 18001 (Occupational Health and Safety Assessment Series). Norma OHSAS opracowana w 1999 (znowelizowana w 2007 roku) przez międzynarodowe organizacje normalizacyjne i certyfikujące (na bazie brytyjskiej normy BS8800) jest uznawana za najpopularniejszą normę w obszarze systemów zarządzania BHP. Pod względem struktury jest zbliżona do ISO 9001 (systemu zarządzania jakością) i ISO 14001 (systemu zarządzania środowiskowego) i opiera się na ciągłym doskonaleniu przy zachowaniu zgodności z obowiązującym prawem. OHSAS ma za zadanie przede wszystkim ułatwić formułowanie polityki i celów w zakresie BHP.

Norma OHSAS 18001 opiera się o następujący cykl działań: planowanie – wykonanie – sprawdzenie działania – ocena.

Planowanie – określenie i wyznaczenie celu, wdrożenie programu zarządzania w oparciu o strukturę i identyfikację zagrożeń - obejmuje precyzyjne zdefiniowanie czynności, które są niezbędne do otrzymania efektu najwyższej jakości z punktu widzenia danej firmy. Wszystkie podejmowane działania w zakresie zasad funkcjonowania systemu zarządzania BHP muszą mieć aprobatę i poparcie kadry kierowniczej (zwłaszcza wyższego szczebla).

Wykonanie – wdrożenie zatwierdzonego planu - są to działania mające na celu określenie roli i odpowiedzialności poszczególnych osób, opracowanie procedur komunikacji, konsultacji pomiędzy pracownikami i kadrą kierowniczą, udokumentowanie systemu kontroli dokumentów i danych, opracowanie planów i procedur awaryjnych.

Sprawdzenie – ocena i badanie wyników funkcjonowania wprowadzonego planu - to wszystkie działania mające sprawdzić, czy plan był skuteczny i co można zrobić, by ulepszyć, poprawić skuteczność istniejącego systemu zarządzania BHP (okresowe kontrole, audyty wewnętrzne i zewnętrzne).

Działania - korygujące, korekcyjne i prewencyjne – Podejmowanie działań, które mają na celu udoskonalanie procesu i włączenie nowych pomysłów do kolejnego planu zarządzania BHP w danym przedsiębiorstwie.

Rys. 1. Elementy systemu zarządzania BHP

Polska Norma PN-N-18001:2004

W Polsce pierwsza edycja normy związanej z zarządzaniem BHP pojawiła się w tym samym roku, co OHSAS, a w 2004 roku została wydana przez PKN jej nowelizacja. Można ją uznać za odpowiednik normy OHSAS 18001.

Norma PN-N-18001 opiera się na zasadach systemów zarządzania określonych w normie ISO 9001, dlatego też mogą się łączyć w zintegrowany system zarządzania jakością i bezpieczeństwem i higieną pracy. PN-N-18001 nie jest normą International Organization for Standardization (ISO). Prace nad międzynarodową normą ISO ds. BHP nie powiodły się już dwukrotnie. Główną przyczyną niepowodzenia były znaczne rozbieżności w przepisach prawnych poszczególnych państw i standaryzacja do tej pory nie była możliwa. System zarządzania wg PN-N-18001 nie ogranicza się jedynie do nadzorowania poziomu spełnienia wymagań prawnych. W ramach systemu zarządzania bezpieczeństwem informacji wg PN-N-18001 ważne jest także upowszechnienie zasad wśród pracowników oraz rejestrowanie i przeciwdziałanie zdarzeniom potencjalnie wypadkowym. System zarządzania bezpieczeństwem pracy wg PN-N-18001 bardzo mocno wiąże się z systemem zarządzania środowiskowego ISO 14001, szczególnie w obszarze przeciwdziałania i postępowania w przypadku awarii i katastrof.

Różnice pomiędzy OHSAS 18001 a PN-N 18001

Różnice pomiędzy OHSAS 18001 a PN-N 18001 występują w obszarze definicji (w OHSAS 18001 nie ma zdefiniowanych takich pojęć jak: zagrożenie znaczące, ryzyko zawodowe, działanie korygujące i prewencyjne, najwyższe kierownictwo czy stanowisko pracy). Pojęcie awarii mieści się zaś w definicji wypadku wg OHSAS 18001. Zagrożenie wg PN-N-18001 odnosi się tylko do wypadków i chorób, podczas gdy w OHSAS 18001 odnosi się urazów, chorób zawodowych, uszkodzeń własności, zniszczenia mienia i środowiska pracy. Na uwagę zasługuje fakt, że w PN-N 18001 nie ma zdefiniowanego pojęcia wypadku i zdarzenia potencjalnie wypadkowego, stanowi to ograniczenie dla efektywnie działającego systemu BHP.

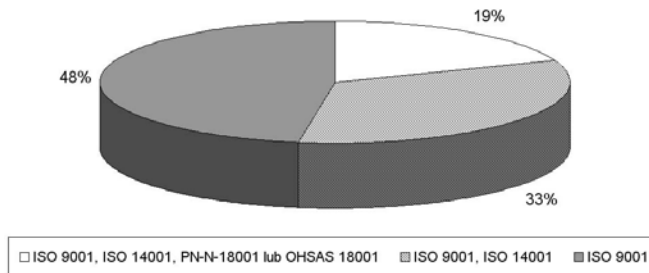
Na uwagę zasługuje także fakt, że struktura obu w/w norm jest do siebie zbliżona. Daje się jednak zauważyć pewne przesunięcia w układzie norm (np. zaangażowanie kierownictwa w PN-N 18001 jest zamieszczone w punkcie 4.2, natomiast w OHSAS w pkt. 4.4.1). Ponadto w PN-N 18001 nie ujęto rejestrowania i badania wypadków i zdarzeń wypadkowych oraz wymogu skuteczności systemu w spełnianiu polityki i celów organizacji. Dodatkowo w OHSAS 18001 wymagania są szersze i bardziej precyzyjnie sformułowane.

Różnice pomiędzy normą PN-N-18001 a OHSAS 18001 dotyczą także podejścia do osób trzecich znajdujących się na terenie przedsiębiorstwa oraz oceny ryzyka zawodowego na stanowiskach pracy [4].

Korzyści wynikające z wprowadzenia systemu zarządzania BHP

Z wprowadzenia systemu zarządzania BHP wynikają korzyści, które można podzielić na następującą grupy:

- **ekonomiczne**
 - a) ograniczenie kosztów związanych z wypadkami (zróżnicowana stawka ubezpieczeniowa ZUS i stawka ubezpieczeń majątkowych, wypłata potencjalnych odszkodowań, kar umownych),
 - b) zmniejszenie kosztów pracy,
 - c) zatrzymanie w firmie wartościowych pracowników dla których ważne jest poczucie bezpieczeństwa,
 - d) łatwiejszy dostęp do dotacji na inwestycje i modernizacje,
- **społeczne**
 - a) angażowanie wszystkich pracowników w zapewnienie bezpieczeństwa pracy,
 - b) wzrost zaufania klientów, partnerów biznesowych i państwowych organów kontrolnych (PIP),
 - c) stworzenie pozytywnego wizerunku firmy na rynku.
 - d) poprawa warunków pracy i przez to wzrost wydajności pracy,
 - e) potencjalne zmniejszenie liczby wypadków i urazów przy pracy,

Rys. 2. Certyfikaty uzyskane przez odlewnie działające w Polsce [5]

- **organizacyjne**
 - a) nowatorskie i przyszłościowe podejście do spraw zarządzania zintegrowanego,
 - b) duże ułatwienie w zarządzaniu firmą, szczególnie w zakresie spełnienia BHP i zgodności z wymaganiami prawnymi,
 - c) identyfikacja zagrożeń i szybkie przeciwdziałanie tym zagrożeniom w przyszłości, szczególnie w zmieniających się warunkach i asortymencie produkcji (usług).

W polskich firmach częściej spotyka się wprowadzone systemy zarządzania jakością i zarządzania środowiskowego, niż systemy zarządzania bezpieczeństwem zgodne z PN-N-18001 czy OHSAS 18001.

Potwierdzają to informacje pochodzące z 52 odlewni działających w naszym kraju. Informacje te wskazują, że tylko 8 z nich posiada system zintegrowany (ISO9001, ISO14001, PN-N-18001 lub OHSAS), przy czym dwie posiadają certyfikaty obu systemów PN-N-18001 i OHSAS. Czternaście odlewni informuje o posiadaniu certyfikatów Systemów Zarządzania Jakością wg ISO 9001 oraz Zarządzania Środowiskiem wg ISO 14001, a dwadzieścia posiada tylko jeden certyfikat (ISO 9001) (rys. 2). Na uwagę zasługuje fakt, że odlewnie posiadające zintegrowany system zarządzania należą do grupy średnich i dużych przedsiębiorstw.

W większości polskich firm działalność związana z BHP jest ograniczona do wymagań Kodeksu Pracy, który narzuca obowiązek wykonania i udokumentowania oceny ryzyka zawodowego, nie obejmuje natomiast działań korygujących i prewencyjnych. Brak zainteresowania planami poprawczymi wynika z braku rzetelnej wiedzy na temat rzeczywistych kosztów i konsekwencji wypadków. Małe i średnie firmy trudno namówić do inwestowania w systemy zarządzania BHP, gdyż efekty działania systemu można zobaczyć w dłuższej perspektywie niż w dużych firmach i koncernach [2].

Posiadanie certyfikatu na zgodność z PN-N-18001 lub OHSAS

18001 jest potwierdzeniem, że przedsiębiorstwo działa skutecznie i odpowiedzialnie w zakresie ochrony życia i zdrowia pracowników.

Polska Norma PN-N-18001 jest kompatybilna z OHSAS 18001 w praktyce oznacza to, że system zarządzania BHP spełniający wymagania PN-N-18001, spełnia również wymagania OHSAS 18001.

Wnioski

Światowe trendy i przynależność do UE sprzyjają wprowadzaniu międzynarodowych systemów zarządzania bezpieczeństwem.

PN-N-18001 lub OHSAS 18001 zostały opracowane w taki sposób, by można było w praktyce integrować systemy zarządzania jakością, środowiskiem oraz bezpieczeństwem i higieną pracy.

Literatura

- [1] B. Dołęga, S. Janczała, Praktyczny poradnik dla służb BHP, Wyd. ODDK, Gdańsk (2008) (in Polish).
- [2] J. Karczewski, System zarządzania bezpieczeństwem pracy, Wyd. ODDK, Gdańsk (2000) (in Polish).
- [3] Dyrektywa ramowa nr 89/391/EEC on the introduction of measures to entourage improvements in the safety and health of workers at work.
- [4] A. Tabor, M. Rączka, A. Pieczonka, Zarządzanie bezpieczeństwem i higieną pracy t. IV, Wydawnictwo PK, Kraków (2003) (in Polish).
- [5] Strony internetowe odlewni działających na terenie Polski

OSH management systems in enterprises

Abstract

Nowadays, in modern companies and enterprises, safety means much more than only the evaluation of risk and analysis of accidents. The activities in the area of the occupational health and safety should form an integral part of the enterprise management system. According to a framework directive no 89/391/EEC the EU member states are obliged to implement standards related with the occupational health and safety systems. The standard most popular and used most commonly, as applicable to enterprises of any type, is the international OHSAS 18001 system and in Poland Polish Standards PN-N-18001.